

IUVENUM PATRIS

ВЕРХОВНОГО ПОНТИФІКА ЙОАНА ПАВЛА II

ДО СТОЛІТТЯ З ДНЯ СМЕРТІ СВЯТОГО ЙОАНА БОСКО

*Улюбленому синові Егідію Вігано
Генеральному Настоятелю Згромадження Салезіян
у першу столітню річницю смерті
святого Йоана Боско.*

*Найдорожчий сину,
привітання та Апостольське благословення.*

Улюблене Згромадження Салезіян готується належними заходами відзначити I століття з дня смерті святого Йоана Боско, отця та вчителя молоді, тому мені приємно скористатися нагодою, щоб ще раз поміркувати над проблемами молоді, роздумуючи про відповідальність Церкви у справі підготовки її до майбутнього.

Церква справді палко любить молодь: завжди, але особливо в цей час, що наближається до Двотисячного року, вона відчуває заклик свого Господа дивитися на неї з особливою любов'ю та надією, вважаючи її виховання одним зі своїх першочергових душпастирських обов'язків.

Другий Ватиканський Собор із ясним баченням ствердив, що «людство переживає сьогодні новий період у своїй історії» (*Gaudium et Spes*, 4); і визнав появу «ініціатив, здатних дедалі більше сприяти виховній діяльності» (*Gravissimum Educationis*, prooemium). В епоху культурних зрушень Церква в освітній сфері із занепокоєнням усвідомлює нагальну потребу подолати драму глибокого розриву між Євангелієм та культурою (пор. Павла VI, *Evangelii Nuntiandi*, 20), що знецінює та відсуває на маргінес спасенне послання Христа.

У промові перед представниками ЮНЕСКО я мав нагоду зазначити: «Безсумнівно, першим і фундаментальним культурним фактом є духовно зріла людина, тобто людина всебічно вихована, здатна виховувати себе та інших» («*Allocutio ad eos qui conventui Consilii ab exsecutione internationalis organismi compendiariis litteris UNESCO nuncupati affuere*», 12, die 2 iun. 1980: *Insegnamenti di Giovanni Paolo II*, III, 1 [1980] 1645); і я вказав на певну тенденцію до «однобічного ухилення у бік інструктування» з відповідними маніпуляціями, що можуть спровокувати «справжнє відчуження виховання» («*Allocutio ad eos qui conventui Consilii ab exsecutione internationalis organismi compendiariis litteris UNESCO nuncupati affuere*», 12, 2 iun. 1980: *Insegnamenti di Giovanni Paolo II*, III, 1 [1980] 1646). Відтак я нагадав, що «першочерговим і суттєвим завданням культури загалом, як і кожної культури зокрема, є виховання. Воно полягає в тому, щоб людина ставала дедалі більше людиною, щоб могла більше «бути», а не лише більше «мати», і щоб унаслідок цього, через усе те, що вона «має», чим «володіє», вміла дедалі повніше «бути» людиною» («*Allocutio ad eos qui conventui Consilii ab exsecutione internationalis organismi compendiariis litteris UNESCO nuncupati affuere*», 12, die 2 iun, 1980: *Insegnamenti di Giovanni Paolo II*, III, 1 [1980] 1644).

Під час численних зустрічей із молоддю різних континентів, у посланнях, адресованих їй, і зокрема в листі 1985 року «До юнаків і дівчат світу», я висловив своє глибоке переконання, що саме з нею крокує і повинна крокувати Церква («Parati Semper»).

Я бажаю знову звернутися до цих міркувань з нагоди святкування століття від «dies natalis» (дня народження для неба) великого сина Церкви, святого священника Йоана Боско, якого мій попередник Пій XI без вагань назвав «educator princeps» (видатним вихователем) (Pii XI «Germinata Laetitia», die 1 apr. 1934: AAS 27 [1935] 285).

Ця світла річниця дає мені нагоду для приємної бесіди не лише з вами, з вашими співбратами та всіма членами Салезіянської Родини, а й з молоддю, до якої спрямована виховна діяльність, із християнськими вихователями та батьками, покликаними здійснювати це шляхетне людське і церковне служіння.

Мені також приємно відзначити, що цей спогад про святого припадає на «Марійний рік», який спрямовує наші роздуми до «Тієї, яка повірила»: у щедрому «так» Її віри ми відкриваємо плідне джерело Її виховної праці (*Redemptoris Mater*, 12-19), спочатку як Матері Христа, а відтак як Матері Церкви та Помічниці усіх християн.

I. Святий Йоан Боско — друг молоді

2. Йоан Боско помер у Турині 31 січня 1888 року. За майже 73 роки свого життя він став свідком глибоких і складних політичних, суспільних та культурних змін: революційних рухів, воєн та масового відтоку населення із сіл до міст — усіх тих чинників, що вплинули на умови життя людей, особливо найбідніших верств. Скупчені на околицях міст, бідняки загалом і молодь зокрема ставали об'єктом експлуатації або ж жертвами безробіття; у період свого людського, морального, релігійного та професійного становлення вони були позбавлені належної уваги, а часто про них взагалі ніхто не дбав. Чутлива до будь-яких змін, молодь нерідко залишалася невпевненою і розгубленою. Перед лицем цієї відірваної від свого коріння маси людей традиційна система виховання виявилася безпорадною: благодійники, педагоги, духовні особи намагалися по-різному відповідати на нові потреби. Серед них у Турині вирізняється дон Боско своїм ясним християнським натхненням, сміливою ініціативністю та стрімким і широким розгортанням своєї праці.

3. Він відчував, що отримав особливе покликання і що у здійсненні місії йому допомагають, немовби ведучи за руку, Господь і материнська опіка Діви Марії. Його відгук був таким, що Церква офіційно представила його вірним як взірць святості. Коли на Великдень 1934 року, на завершення Ювілею Відкуплення, мій попередник світлої пам'яті Пій XI зарахував його до лику святих, він виголосив на його честь незабутню похвальну промову.

Малий Йоан, який рано втратив батька і був вихований матір'ю з глибокою людською та християнською інтуїцією, був щедро наділений Провидінням дарами, що з ранніх літ зробили його відданим і турботливим другом для своїх однолітків.

Його юність стала передвістям надзвичайної виховної місії. Ставши священником у Турині, що бурхливо розвивався, він безпосередньо стикається з ув'язненою молоддю та іншими драматичними людськими долями.

Наділений тонким відчуттям реальності та будучи уважним знавцем історії Церкви, він на основі пізнання цих ситуацій та досвіду інших апостолів, особливо святого Філіпа Нері та святого Карло Борромео, виводить формулу «Ораторії». Ця назва була йому особливо дорогою; Ораторія визначатиме всю його працю, і він формуватиме її згідно зі своїм

оригінальним баченням, адаптованим до середовища, до його вихованців та їхніх потреб. Головним покровителем і взірцем для своїх помічників він обирає святого Франциска Салезького — святого багатогранної ревності та надзвичайної людської доброти, яка виявлялася передусім у лагідності спілкування.

4. «Справа Ораторій» бере свій початок у 1841 році з «простого катехизму» і поступово розростається, щоб відповідати на нагальні виклики та потреби; з'являються притулок для безпритульних, майстерня та реміснична школа, щоб навчити їх працювати й дати змогу чесно заробляти на життя, гуманітарна школа, відкрита до ідеалу покликання, добра преса, а також рекреаційні ініціативи й методи, притаманні тій епосі (театр, оркестр, спів, осінні прогулянки).

Крилатий вислів: «Достатньо того, що ви молоді, аби я вас дуже любив» («Il Giovane provveduto», 7) — це не просто слова, а передусім фундаментальний виховний вибір святого: «Я пообіцяв Богу, що навіть мій останній подих буде відданий моїм бідним юнакам» («Memorie biografiche di S. Giovanni Bosco», vol. 18, 258). І справді, заради них він розгортає вражаючу діяльність: проповідує, пише, засновує інституції, подорожує, зустрічається з громадськими та релігійними діячами; їм він передусім приділяє дбайливу особисту увагу, щоб через його батьківську любов молоді люди могли пізнати знак вищої Любові.

Динамізм його любові набуває універсального характеру і спонукає його відгукнутися на поклик далеких народів, аж до заокеанських місій, задля евангелізації, яка завжди нерозривно пов'язана зі справжнім людським розвитком.

Керуючись тими ж критеріями та в тому ж дусі, він шукає вирішення також і для проблем дівчат. Господь посилає йому співзасновницю: святу Марію Доменіку Мадзарелло з групою молодих сподвижниць, які вже присвятили себе християнському вихованню дівчат на парафіяльному рівні. Його педагогічний підхід притягує інших співробітників — чоловіків і жінок: «посвячених» вічними обітами, «співпрацівників», об'єднаних спільними педагогічними та апостольськими ідеалами, а також залучає «колишніх вихованців», спонукаючи їх свідчити про отримане виховання і самим долучатися до цієї справи.

5. Такий дух ініціативності є плодом глибокого внутрішнього життя. Його велич як святого відводить йому унікальне місце серед видатних засновників монаших інститутів у Церкві. Він вирізняється в багатьох аспектах: він є ініціатором справжньої школи нової та привабливої апостольської духовності; він є поширювачем особливої набожності до Марії, Помічниці християн і Матері Церкви; він є свідком вірного й мужнього відчуття Церкви, що виявилось через делікатне посередництво в тогочасних складних відносинах між Церквою та державою; він є реалістичним і практичним апостолом, відкритим до використання нових відкриттів; він є ревним організатором місій зі справді католицькою чутливістю; він є найвищим взірцем особливої любові до молоді, передусім до найбільш нужденної, на благо Церкви та суспільства; він є майстром дієвої та геніальної педагогічної практики, яку залишив як дорогоцінний дар, що його належить берегти й розвивати.

У цьому листі я б хотів відзначити у дона Боско насамперед те, що він осягає особисту святість через виховну працю, здійснювану з ревністю та апостольським серцем, і що водночас він уміє пропонувати святість як конкретну мету своєї педагогіки. Саме такий взаємозв'язок між «вихованням» і «святістю» є визначальною рисою його постаті: він — «святий вихователь», що надихається «святим взірцем» — Франциском Салезьким, він — учень «святого духівника» — Джузеппе Кафассо, і він уміє виховати зі своєї молоді «святого учня» — Домініка Савіо.

II. Пророче послання святого Йоана Боско — вихователя

6. Становище молоді в сучасному світі — через століття після смерті святого — зазнало глибоких змін і відзначається багатогранністю умов та аспектів, про що добре відомо вихователям і пастирям. Проте й сьогодні актуальними залишаються ті самі питання, над якими священник Йоан Боско роздумував від самого початку свого служіння, прагнучи зрозуміти їх і діяти рішуче. Хто такі молоді люди? Чого вони хочуть? До чого вони прагнуть? Чого вони потребують? Як тоді, так і нині, це складні, але неминучі запитання, на які мусить шукати відповідь кожен вихователь.

Сьогодні серед молоді в усьому світі не бракує тих, хто щиро відкритий до духовних цінностей, хто прагне допомоги та підтримки у становленні своєї особистості.

З іншого боку, очевидно, що молодь піддається негативним впливам та обмеженням, які є наслідком різноманітних ідеологічних течій. Уважний вихователь зуміє належно оцінити конкретне становище молоді та діяти з упевненою компетентністю й далекоглядною мудрістю.

7. У цьому він свідомий того, що його надихає, просвітлює та підтримує незрівнянна виховна традиція Церкви.

Усвідомлюючи себе народом, для якого Бог є Отцем і Вихователем, згідно з чітким вченням Святого Письма (пор. *Втор.* 1, 31; 8, 5; 32, 10-12; *Ос.* 11, 1-4; *Іс.* 1, 3; *Єр.* 3, 14-15; *Проп.* 3, 11-12; *Євр.* 12, 5-11; *Од.* 3, 19), Церква, будучи «експертом з питань людяності», по праву може також називатися «експертом з виховання». Про це свідчить довга і славна двотисячолітня історія, написана батьками й сім'ями, священниками, мирянами, чоловіками й жінками, чернечими інституціями та церковними рухами, які через виховне служіння виявили свою особливу харизму — продовжувати божественне виховання, що сягає своєї вершини у Христі. Завдяки праці багатьох педагогів і пастирів, а також численних чернечих орденів та інститутів, які започаткували заклади неоціненної людської та культурної ваги, історія Церкви значною мірою отожднюється з історією виховання народів. Справді, для Церкви — як ствердив Другий Ватиканський Собор — дбати про виховання означає коритися «дорученню, отриманому від її божественного Засновника, яке полягає в тому, щоб звіщати таємницю спасіння всім людям і все об'єднати у Христі» (*Gravissimum Educationis, prooemium*).

8. Говорячи про працю богопосвячених осіб та відзначаючи їхню ініціативність, Папа Павло VI світлої пам'яті стверджував, що їхній апостолят «часто позначений оригінальністю та геніальністю, які викликають захоплення» (Павла VI *Evangelii Nuntiandi*, 69). Стосовно святого Йоана Боско, засновника великої духовної родини, можна сказати, що визначальна риса його «геніальності» криється в тій виховній практиці, яку він сам назвав «запобіжною системою». Вона є, певною мірою, квінтесенцією його педагогічної мудрості і становить те пророче послання, яке він залишив своїм послідовникам і всій Церкві, здобувши увагу та визнання з боку численних педагогів і дослідників освіти.

Термін «запобіжний», який він використовує, слід розуміти не стільки в його вузькому мовному значенні, скільки в усьому багатстві характерних рис виховного мистецтва святого. Передусім варто згадати прагнення запобігти виникненню негативного досвіду, який міг би занепасти сили юнака або змусити його до тривалих і болісних зусиль задля виправлення. Але в цьому понятті також закладені глибокі інтуїції, пережиті з особливою силою, чіткі вибори та методологічні критерії, як-от мистецтво позитивного виховання, що пропонує добро через відповідний і захопливий досвід, здатний приваблювати своєю

шляхетністю та красою; мистецтво допомагати молоді зростати «зсередини», спираючись на внутрішню свободу, протидіючи зовнішнім умовностям та формалізму; мистецтво здобувати серця молоді, щоб із радістю та задоволенням заохочувати їх до добра, виправляючи хиби і готуючи до майбутнього через ґрунтовне формування характеру.

Очевидно, що це педагогічне послання вимагає від вихователя переконання у тому, що в кожному юнакові, яким би знедоленим чи збитим на манівці він не був, жевріє енергія добра, яка за належного стимулювання може привести його до вибору на користь віри та чесності.

Тому варто коротко зупинитися і поміркувати над тим, що завдяки дії Провидіння у відлунні Божого Слова становить один із найвизначальніших аспектів педагогіки святого.

9. Будучи людиною багатогранної і невтомної діяльності, дон Боско своїм життям дав найдієвіший урок, так що вже сучасники вважали його видатним вихователем. Ті кілька сторінок, які він присвятив опису свого педагогічного досвіду (пор. «Запобіжна система», у «Регламент для домів Товариства св. Франциска Салезького», у Йоана Боско «Педагогічні та духовні твори», 192 і далі), набувають повноти змісту лише тоді, коли їх розглядати крізь призму його довгого й багатого досвіду життя серед молоді.

Для нього виховання передбачає особливе наставлення вихователя та комплекс підходів, що ґрунтуються на аргументах розуму та віри, які й скеровують педагогічну дію. У центрі його бачення стоїть «пастирська любов», яку він описує так: «Практика запобіжної системи цілком спирається на слова святого Павла, який каже: «Любов – довготерпелива, любов – лагідна [...] все зносить, в усе вірить, усього надіється, все перетерпить» («Запобіжна система», у «Регламент для домів Товариства св. Франциска Салезького», у Йоана Боско «Педагогічні та духовні твори», 194-195). Вона спонукає любити юнака, в якому б стані він не перебував, щоб привести його до тієї повноти людяності, що відкрилася у Христі, щоб дати йому усвідомлення і можливість жити чесним громадянином як дитина Божа. Вона дозволяє інтуїтивно зрозуміти й живить ті сили, які святий підсумовує у славетній формулі: «Розум, релігія, діяльна любов» (пор. «Запобіжна система», у «Регламент для домів Товариства св. Франциска Салезького», у Йоана Боско «Педагогічні та духовні твори», 166).

10. Поняття «розум» підкреслює, згідно зі справжнім баченням християнського гуманізму, цінність особи, сумління, людської природи, культури, світу праці, суспільного життя, тобто того широкого спектра цінностей, який є необхідним спорядженням людини в її сімейному, громадянському та політичному житті. В енцикліці *Redemptor Hominis* я нагадував, що «Ісус Христос є головним шляхом Церкви; цей шлях веде від Христа до людини» (*Redemptor Hominis*, 13. 14).

Показово, що вже понад сто років тому дон Боско надавав величезного значення людським аспектам та історичним обставинам, у яких формується людина; її свободі, підготовці до життя і професійної діяльності, прийняттю громадянських обов'язків — усе це в атмосфері радості та жертвовного служіння ближньому. Він окреслював ці цілі влучними й простими словами, такими як «радість», «навчання», «побожність», «мудрість», «праця», «людяність». Його виховний ідеал відзначається поміркованістю та реалізмом. У його педагогічній пропозиції бачимо вдале поєднання незмінного й історичного, традиційного і нового.

Святий пропонує молоді просту і водночас вимогливу програму, виражену у влучній та промовистій формулі: чесний громадянин, тому що добрий християнин.

Підсумовуючи, зазначимо, що «розум», у який дон Боско вірить як у дар Божий і як у невідкладне завдання вихователя, вказує на цінності добра, а також на цілі, до яких слід прямувати, та на засоби і способи їх досягнення. «Розум» заохочує молодь долучатися до усвідомлених і спільних цінностей. Він також окреслює його як «розсудливість», маючи на увазі необхідний простір для розуміння, діалогу та незмінної терплячості, де й реалізується непросте плекання раціональності.

Усе це сьогодні, безумовно, передбачає бачення оновленої та цілісної антропології, вільної від ідеологічних редукаціонізмів. Сучасний педагог повинен уміти уважно зчитувати знаки часу, щоб виявляти нові цінності, які приваблюють молодь: мир, свобода, справедливість, спілкування і співучасть, піднесення ролі жінки, солідарність, розвиток, екологічні потреби.

11. Другий термін, «релігія», вказує на те, що педагогіка дона Боско за своєю суттю є трансцендентною, оскільки кінцева виховна мета, яку він ставить перед собою, полягає у формуванні віруючого. Для нього сформована і зріла людина — це громадянин, який має віру, який ставить у центр свого життя ідеал нової людини, проголошений Ісусом Христом, і який є мужнім свідком власних релігійних переконань.

Ми говоримо — як неважко помітити — не про абстрактну чи спекулятивну релігію, а про живу віру, вкорінену в реальність, зіткану з Божою присутністю та причастя, зі слухання і покірності благодаті. Як він любив повторювати, «опорами виховної будівлі» (пор. Йоан Боско «Педагогічні та духовні твори», 168) є Євхаристія, Сповідь, набожність до Пресвятої Богородиці, любов до Церкви та її пастирів. Його виховання — це «шлях» молитви, літургії, сакраментального життя та духовного керівництва; для декого — це відповідь на покликання до особливої посвяти (скільки священників і богопосвячених осіб сформувалося в домах святого!); для всіх — це перспектива і досягнення святості.

Дон Боско — ревний священник, який завжди зводить до об'явленого фундаменту все те, що він отримує, чим живе і що дає.

Цей вимір релігійної трансцендентності, наріжний камінь педагогічного методу дона Боско, можна не лише застосувати до будь-якої культури, а й із користю адаптувати навіть у середовищі нехристиянських релігій.

12. Нарешті, з методологічного погляду, «діяльна любов». Мова йде про щоденне ставлення, яке не є ані простою людською симпатією, ані суто надприродним милосердям. Вона виражає складну дійсність і передбачає внутрішню готовність, здорові критерії та відповідну поведінку.

Любов виявляється у відданості вихователя, який повністю присвячує себе благу вихованців, перебуває серед них і готовий іти на жертви та нести тягарі заради виконання своєї місії. Усе це вимагає справжньої доступності для молоді, глибокої симпатії та здатності до діалогу. Типовим і дуже показовим є його вислів: «Тут, із вами, мені добре: бути з вами — це і є моє життя» («Memorie biografiche di S. Giovanni Bosco», vol 4, 654). Завдяки щасливій інтуїції він пояснює: важливо те, щоб «молодих людей не тільки любили, але щоб вони знали, що їх люблять» («Лист із Рима», 1884, у Йоана Боско «Педагогічні та духовні твори», 294).

Отже, справжній вихователь бере участь у житті молоді, цікавиться її проблемами, намагається зрозуміти, як юнаки бачать світ, бере участь у їхніх спортивних і культурних заходах, у їхніх розмовах; як зрілий і відповідальний друг, він вказує шляхи і цілі добра, завжди готовий втрутитися, щоб прояснити проблеми, дати орієнтири, з обережністю та

люблячою твердістю виправити хибні судження чи неприйнятну поведінку. У цій атмосфері «педагогічної присутності» вихователь сприймається не як «начальник», а як «отець, брат і друг» («Лист із Рима», 1884, у Йоана Боско «Педагогічні та духовні твори», 296).

З такої перспективи пріоритет надається передусім особистим стосункам. Дон Боско любить використовувати термін «родинність» для визначення правильних стосунків між вихователями та молоддю. Багаторічний досвід переконав його, що без родинності, родинної атмосфери неможливо виявити любов, а без вияву любові не може зародитися та довіра, яка є неодмінною умовою успіху виховної праці. Система цілей, яких потрібно досягти, програма, методологічні орієнтири набувають конкретності та дієвості лише тоді, коли вони просякнуті щирим «родинним духом», тобто коли ними живуть у спокійному, радісному, спонукальному середовищі.

У цьому контексті варто принаймні згадати про те, яке велике значення і яку гідність святий надавав часу відпочинку, спорту, музиці, театру або — як він полюбляв казати — подвір'ю. Саме там, у спонтанності та радості спілкування, проникливий вихователь знаходить способи втручання — такі ж легкі за формою, як і дієві завдяки безперервності та атмосфері дружби, в якій вони здійснюються (Щодо зв'язку між розвагами та вихованням згідно з поглядами та практикою Йоана Боско, добре відомо, що салезіянські ораторії відзначаються великою кількістю часу, відведеного на спорт, театр, музику та на будь-які ініціативи здорового і розвиткового відпочинку). Аби зустріч мала виховний характер, вона потребує постійного й глибокого зацікавлення, яке б вело до пізнання кожного вихованця особисто, а водночас — до розуміння тих складових культурного середовища, які є для них спільними. Йдеться про розумну і сповнену любові увагу до їхніх прагнень, ціннісних суджень, життєвих обставин, моделей поведінки, напружень, вимог та колективних ініціатив. Мова йде про розуміння нагальної потреби формувати сумління, сімейне, соціальне та громадянське почуття, плекати дозрівання в любові та в християнському баченні сексуальності, розвивати критичне мислення та здорову гнучкість відповідно до віку та ментальності, завжди чітко усвідомлюючи, що юність — це не просто перехідний етап, а реальний час благодаті, призначений для побудови особистості.

Навіть сьогодні, попри змінений культурний контекст, і під час роботи з молоддю нехристиянських релігій ця характеристика залишається одним із багатьох дієвих і самобутніх принципів педагогіки дона Боско.

13. Дійсно, я хочу наголосити, що ці педагогічні критерії не залишилися в минулому; постать цього святого — друга молоді — і досі притягує своєю харизмою юнаків та дівчат найрізноманітніших культур по всьому світу. Безперечно, його педагогічне послання вимагає ще глибшого вивчення, адаптації, розумного та мужнього оновлення з огляду на змінені соціокультурні, церковні та пастирські реалії. Доречно буде зважати на відкриття та досягнення в багатьох сферах, на знаки часу та вказівки Другого Ватиканського Собору. Проте суть його вчення залишається незмінною; особливості його духу, його інтуїції, його стиль, його харизма не втрачають сили, оскільки вони натхнені трансцендентною педагогікою Самого Бога.

Святий Йоан Боско актуальний також з іншої причини: він навчає поєднувати незмінні цінності Традиції з «новими рішеннями», щоб творчо відповідати на нові виклики і проблеми. У ці наші непрості часи він і далі залишається вчителем, пропонуючи «нове виховання», яке є водночас і творчим, і вірним.

«Дон Боско повертається» — це традиційний піснеспів Салезіянської Родини. Він виражає прагнення «повернення дона Боско» та «повернення до дона Боско», щоб стати вихователями, здатними зберігати давню вірність і водночас бути уважними, як і він, до тисяч потреб сучасної молоді; щоб знайти в його спадщині підґрунтя для відповідей на їхні нинішні труднощі та очікування.

III. Нагальність християнського виховання сьогодні

14. Церква сприймає потребу у вихованні як прямий виклик для себе, адже вона діє там, де йдеться про людину, оскільки «людина є першим шляхом, яким Церква повинна йти у виконанні своєї місії» (*Redemptor Hominis*, 14). Це, вочевидь, вимагає щирої та особливої любові до молоді.

Ідімо до молоді: ось перша і фундаментальна виховна необхідність. «Господь послав мене до молоді»: у цьому твердженні святого Йоана Боско ми бачимо його основоположний апостольський вибір — працювати з бідною молоддю, з вихідцями з простого народу, з тими, хто найбільше наражається на небезпеку.

Варто згадати чудові слова, з якими дон Боско звертався до своїх вихованців і які є справжнім квінтесенцією його життєвого вибору: «Майте на увазі, що всім, чим я є, я є повністю для вас — удень і вночі, вранці і ввечері, кожної миті. Я не маю іншої мети, окрім як дбати про ваше моральне, інтелектуальне та фізичне добро» («*Memorie biografiche di S. Giovanni Bosco*», vol 7, 503). «Я заради вас навчаюся, заради вас працюю, заради вас живу і заради вас готовий навіть віддати своє життя» (Доменіко Руффіно «Хроніки Ораторії св. Франциска Салезького», Рим, Центральний Салезіянський Архів, зошит 5, 10).

15. До такої повної самопожертви заради молоді, попри подекуди неймовірні труднощі, Йоан Боско приходив завдяки винятковій і палкій любові, тобто завдяки тій внутрішній енергії, яка нерозривно єднає в ньому любов до Бога з любов'ю до ближнього. У такий спосіб йому вдається гармонійно поєднати євангелізаційну та виховну діяльність.

Його турбота про євангелізацію молоді не зводиться лише до катехизації чи літургії або ж до суто релігійних практик, які вимагають вияву віри й до неї ведуть; вона охоплює всю широчінь життєвих обставин юнацтва. Отже, він діє всередині процесу людського формування, усвідомлюючи слабкості молоді, але з оптимізмом дивлячись на її поступове дозрівання; він переконаний, що зерна Євангелія слід сіяти в реаліях щоденного життя, аби спонукати юнаків до щедрого служіння у світі. Оскільки вони проходять через особливий віковий етап свого формування, спасительне послання Євангелія має підтримувати їх упродовж усього виховного процесу, а віра — стати тим елементом, що об'єднує та просвітлює їхню особистість.

З цього випливають певні завдання. Вихователь повинен мати особливу чутливість до культурних цінностей та інституцій, здобуваючи глибокі знання з гуманітарних наук. Таким чином набута компетентність стане дієвим інструментом для підтримки ефективної програми євангелізації. По-друге, вихователь має дотримуватися певного педагогічного маршруту, який, враховуючи еволюційну динаміку людських здібностей, створює для молоді умови для вільної та поступової відповіді.

Він також повинен дбати про те, щоб увесь виховний процес був підпорядкований релігійній меті спасіння. Усе це вимагає значно більшого зусилля, аніж просто включення у виховний процес певних моментів, відведених на релігійне навчання чи культурний розвиток; це передбачає значно глибше зобов'язання — допомагати вихованцям

відкриватися до абсолютних цінностей та осмислювати життя й історію крізь призму глибини і багатства Таїнства.

16. Отже, вихователь повинен чітко бачити кінцеву мету, оскільки у мистецтві виховання цілі відіграють вирішальну роль. Їх неповне чи хибне бачення або ж нехтування ними стає причиною односторонності та відхилень, а також свідчить про некомпетентність.

«Сучасна цивілізація намагається нав'язати людині, — як я зазначав у ЮНЕСКО, — низку хибних імперативів, які їхні речники виправдовують посиланнями на принципи розвитку та прогресу. Так, наприклад, замість поваги до життя — «імператив» позбутися життя і знищити його; замість любові, яка є відповідальним єднанням осіб, — «імператив» максимальної сексуальної насолоди поза будь-яким почуттям відповідальності; замість першості істини в діях — «першість» модної поведінки, суб'єктивізму та миттєвого успіху» («Allocutio ad eos qui conventui Consilii ab executione internationalis organismi compendariis litteris UNESCO nuncupati affuere», 13, die 2 iun. 1980: Insegnamenti di Giovanni Paolo II, III, 1 [1980] 1646).

У Церкві та у світі цілісне виховне бачення, втіленням якого ми бачимо Йоана Боско, є реалістичною педагогікою святості. Необхідно терміново відновити істинне розуміння «святості» як невіддільної складової життя кожного віруючого. Оригінальність і сміливість пропозиції «молодіжної святості» органічно притаманна виховному мистецтву цього великого Святого, якого по праву можна назвати «наставником молодіжної духовності». Його особливий секрет полягав у тому, щоб не розчарувати глибоких прагнень молоді (потреби в житті, в любові, у розвитку, в радості, у свободі, у майбутньому), а водночас — поступово й реалістично підвести їх до усвідомлення того, що лише в «житті благодаті», тобто в дружбі з Христом, найвищі ідеали досягають свою повноту.

Сьогодні таке виховання вимагає, щоб молодь була наділена критичним мисленням, яке б дозволяло їй розпізнавати справжні цінності та викривати ідеологічні гегемонії, що, послуговуючись засобами масової комунікації, маніпулюють громадською думкою та поневолюють розум.

17. Виховання, яке згідно з методом дона Боско сприяє органічній взаємодії між євангелізацією та людським розвитком, вимагає від серця і розуму вихователя особливої уваги: плекання педагогічної чутливості, поєднання батьківського і водночас материнського ставлення, зусиль задля оцінювання поступу окремої особи та групи згідно з формаційним задумом, який мудро й міцно єднає виховну мету з прагненням шукати для неї найвідповідніші засоби.

У сучасному суспільстві педагоги повинні приділяти особливу увагу тим аспектам виховання людського та соціального характеру, що мають найбільшу історичну вагу і найтісніше переплітаються з благодаттю та вимогами Євангелія.

Можливо, ніколи ще виховання не було таким життєвим і водночас соціальним імперативом, який вимагає відкритої позиції та рішучої волі формувати зрілі особистості. Можливо, ніколи ще світ так гостро не потребував людей, сімей та спільнот, які б робили виховання сенсом свого існування і присвячували б себе йому як пріоритетній меті, віддаючи без залишку свої сили, шукаючи співпраці й допомоги, аби з творчим підходом та почуттям відповідальності експериментувати й запроваджувати нові виховні процеси. Бути вихователем сьогодні означає зробити справжній життєвий вибір, який заслуговує на визнання та підтримку з боку наділених владою у церковних та світських спільнотах.

18. Досвід і педагогічна мудрість Церкви визнають надзвичайне виховне значення «сім'ї», «школи», «праці» та різноманітних «форм об'єднань» і груп. Сьогодні настав час для відродження виховних інституцій та нагадування про незамінну виховну роль «сім'ї», яку я мав нагоду окреслити в апостольському повчанні *Familiaris Consortio*. Зрештою, саме сімейне виховання (чи його брак) залишається визначальним у доброму і, на жаль, подекуди в поганому; з іншого боку, завжди вкрай важливо привчати молоді покоління, починаючи ще з сімейного середовища, брати на себе відповідальність за осмислення щоденного життя у світлі вічного вчення Євангелія, не нехтуючи при цьому вимогами необхідного оновлення.

Центральна роль сім'ї у справі виховання є сьогодні однією з найсерйозніших соціальних і моральних проблем. «Що робити, — запитував я у ЮНЕСКО, — аби виховання людини здійснювалося передусім у сім'ї? . . . Причини успіху чи невдачі у формуванні людини в лоні її сім'ї завжди криються у самому осерді того фундаментального творчого середовища культури, яким є родина, а водночас — і на вищому рівні, рівні компетенції держави та її органів» («Allocutio ad eos qui conventui Consilii ab executione internationalis organismi compendiariis litteris UNESCO nuncupati affuere», 12, die 2 iun. 1980: Insegnamenti di Giovanni Paolo II, III, 1 [1980] 1645).

Поруч із виховною дією сім'ї слід наголосити на ролі «школи», здатної відкривати значно ширші та універсальніші горизонти. У баченні Йоана Боско школа, окрім сприяння культурному, соціальному та професійному розвитку молоді, повинна давати їй міцний фундамент цінностей і моральних принципів. Якби це було не так, молодь виявилася б нездатною жити і діяти послідовно, позитивно й чесно в суспільстві, позначеному напругою та конфліктами.

Крім того, невіддільною складовою великої виховної спадщини п'ємонтського святого є його особлива увага до світу праці, до якого молодь необхідно ретельно готувати. Ця потреба гостро відчувається і сьогодні, попри глибокі трансформації суспільства. Ми поділяємо з доном Боско турботу про забезпечення молодих поколінь належними професійними й технічними навичками, про що промовисто свідчать понад сто років діяльності ремісничих шкіл та майстерень, якими з гідною похвали майстерністю керують брати-салезіяни. Ми поділяємо його прагнення сприяти дедалі дієвішому вихованню до соціальної відповідальності, що ґрунтується на зростанні особистої гідності (пор. *Laborem Exercens*, 6), якій християнська віра не лише надає легітимності, а й наділяє її енергією незліченної сили.

Зрештою, слід відзначити значення, яке святий надавав «асоціативним формам» та групам, у яких визріває і розкривається молодіжний динамізм та ініціативність. Оживляючи розмаїті види діяльності, він створював простори життя, змістовного дозвілля, апостоляту, навчання, молитви, радості, гри й культури, де молодь могла зустрічатися і зростати. Значні зміни нашого часу порівняно з ХІХ століттям не звільняють вихователя від необхідності переосмислювати обставини та умови життя, даючи належний простір творчому духу, який так властивий молоді.

19. Зважаючи на потреби сучасної молоді й водночас згадуючи пророче послання дона Боско — друга молоді, не слід забувати, що поза будь-якими виховними структурами — і, тим більше, всередині них — вкрай необхідними залишаються ті типові «виховні моменти» бесіди та особистої зустрічі: за правильного підходу вони стають нагодою для справжнього духовного керівництва. Саме це й робив святий, із надзвичайною плідністю здійснюючи служіння таїнства Примирення. У світі, настільки розпорошеному та сповненому суперечливих меседжів, справжнім педагогічним дарунком є можливість запропонувати

молодій людині пізнати й розробити власний життєвий проєкт у пошуках скарбу свого покликання, від якого залежить весь уклад її життя. Виховна праця була б неповною, якби вихователь обмежився задоволенням бодай і цілком законних потреб у професійному становленні, культурі чи дозволених розвагах, не пропонуючи всередині них — немов закваску — ті орієнтири, які Сам Христос вказав юнакові в Євангелії, і з якими Він пов'язав радість вічного життя або ж смуток від егоїстичного володіння (пор. *Мт.* 19, 21 і далі).

Вихователь по-справжньому любить і виховує молодь тоді, коли пропонує їй життєві ідеали, що перевершують її саму, і погоджується йти пліч-о-пліч у нелегкому щоденному визріванні її вибору.

Висновок

20. У цей рік столітньої пам'яті святого Йоана Боско, «отця і вчителя молоді», можна з твердим переконанням сказати, що Боже Провидіння закликає всіх вас, членів великої Салезіянської Родини, а також батьків і вихователів, дедалі глибше усвідомлювати невідкладну потребу формування молоді. Ви маєте з оновленим ентузіазмом брати на себе ці завдання, виконуючи їх із тією ж просвітленою та щедрою самовіддачею, яка була притаманна святому.

Серед вихователів я звертаюся по-особливому — і з живим занепокоєнням, яке породжує складність проблеми, — до духовенства, безпосередньо залученого до священного служіння, оскільки формування молоді є для них неабияким викликом. Я глибоко переконаний — і маю цьому постійні підтвердження під час зустрічей із молоддю у своїх пастирських подорожах, — що сьогодні розквітають ініціативи, спрямовані на молодь, аби дати їй цілісне християнське формування; проте не можна забувати, що сьогодні вона стає мішенню для небезпек і викликів, незаниханих у попередні епохи: таких як наркоманія, насильство, тероризм, аморальність багатьох кінематографічних і телевізійних видовищ, поширення порнографії. Усе це вимагає, щоб у душпастирській опіці молоді надавалася першочергова увага із застосуванням відповідних методів та винахідливих ініціатив. Нехай розум і серце дна Боско підкажуть священникам правильні шляхи для наслідування. Серйозність того, що поставлено на карту, вимагає глибшого усвідомлення відповідальності, за яку нас судитиме Господь. Нехай молодь знову стане головною турботою священників! Від цього залежить майбутнє Церкви та суспільства. Я добре усвідомлюю, шановні вихователі, ті труднощі, з якими ви стикаєтеся, і ті розчарування, які вам часом доводиться переживати. Не знеохочуйтеся, йдучи цим привілейованим шляхом любові, яким є виховання. Нехай вас втішає невичерпне терпіння Бога в Його педагогіці щодо людства, невинний вияв Його батьківства, відкритий у місії Христа — Вчителя і Пастиря, а також у присутності Святого Духа, посланого, щоб перемінити світ.

Прихована і могутня дія Духа спрямована на те, щоб людство дозрівало за образом Христа. Він є натхненником народження нової людини і нового світу (пор. *Рим.* 8, 4-5). Таким чином ваша виховна праця постає як служіння у співпраці з Богом, і вона, безумовно, принесе щедрі плоди.

Ваш і наш святий мав звичку повторювати, що «виховання — це діло серця» («*Memorie biografiche di S. Giovanni Bosco*», vol 16, 447) і що необхідно «впустити Бога в серця молоді не лише через двері храму, а й через двері школи чи майстерні» («*Memorie biografiche di S. Giovanni Bosco*», vol 6, 815-816). Саме в серці людини Дух істини являє Свою присутність як Утішитель і Перетворювач: Він безперервно входить в історію світу через серце людини. І, як я писав в енцикліці *Dominum et Vivificantem*, також «шлях Церкви проходить через серце людини»; більше того, вона «є серцем людства»; «своїм серцем, яке вбирає в себе всі

людські серця, вона просить у Святого Духа «справедливості, миру і радості у Святому Дусі», у яких, за словами святого Павла, і полягає Царство Боже» (*Dominum et Vivificantem*, 67). Своєю працею, найдорожчі вихователі, ви здійснюєте вишукану дію материнства Церкви (*Gravissimum Educationis*, 3).

Майте завжди перед собою Пресвяту Діву Марію як найвищу співробітницю Святого Духа, яка була покірною Його натхненням і завдяки цьому стала Матір'ю Христа і Матір'ю Церкви. Упродовж століть Вона залишається тією «материнською присутністю, на яку вказують слова Христа, вимовлені на хресті: «Жінко, ось син твій»; «Ось матір твоя»» (*Redemptoris Mater*, 24).

Ніколи не відводьте погляду від Марії; слухайте Її, коли Вона каже: «Що лиш скаже вам, робіть» (*Ів* 2, 5). Моліться до Неї також із щоденною наполегливістю, щоб Господь невпинно підносив щедрі душі, здатні відповісти «так» на Його заклик до служіння.

Їй я довіряю вас і разом із вами довіряю весь світ молоді, щоб вони, приваблені, натхнені й керовані Нею, завдяки вашій виховній праці могли зрости до статусу нових людей для нового світу — світу Христа, Вчителя і Господа.

З моїм Апостольським благословенням.

Дано в Римі, у святого Петра, 31 січня, в день пам'яті святого Йоана Боско, 1988 року, на десятий рік нашого понтифікату.